

NIET ALLEEN SAMENWERKING MAAR OOK EENHEID IS
DE ENIGE MOGELIJKHEID

'Vogelbescherming' toen, nu en in de toekomst

Door F. Pauw

je mag het even vasthouden'.
't is maar geleend . . . .
Caro van Eljck

In deze bijdrage worden niet alleen de Nederlandse broedvogels bedoeld, doch tevens de vele soorten die, broedend in de enorme uitgestrektheid Noordwest-Europa en Azië, in voor- en najaar in grote aantallen over ons land trekken of bij ons de winter komen doorbrengen. We mogen ze als het ware 'even vasthouden' — och, vergen deze woorden een uitleg? Behelzen die niet zowel zien als ontzien, zoals we geneigd zijn, iets moois even vast te pakken om er meer intens van te kunnen genieten en het daarna weer onbeschadigd dóór te geven?

Eigenlijk geldt dit voor de natuur in het algemeen op dezelfde wijze. Voor de natuur, die vooral ook in ons land met bijna 14 miljoen inwoners danig in het gedrang is gekomen. De natuur die ons nog rest is de ruimte waar nog geen ruimtelijke plannen zijn gerealiseerd; ruimte die nog niet door de mens is benut. Wij zullen nu moeten kiezen: óf wat wij nog over hebben beschermen en behouden óf ook dat opofferen aan een tijdelijke welvaart. De bedreiging van de vogels is thans juist gelegen in de aantasting van het biotoop, waarbij het zowel om broedterreinen gaat als om hun rust- en overwinteringsgebieden.

Maar laten we eens bezien, hoe of het vijf en zeventig jaren geleden in ons land allemaal is begonnen.

Al ver vóór het einde van de 19e eeuw werd aan vogelbescherming gedaan, zij het uitsluitend ten behoeve van de jacht en de valkerij, privileges van de adel. In 1880 werd de eerste Vogelwet van kracht. Alleen enkele voor de landbouw in verband met de insectenverdelging nuttig geachte zangvogels werden in die wet gedurende de eerste 9 maanden van het jaar beschermd verklaard. Deze wet bracht een voor die tijd aanzienlijke verbetering, doch een effectieve contróle op de naleving daarvan zou pas véél later enigszins op gang komen. Pas tegen het einde van de negentiger jaren kwam allengs een meer onbaatzuchtige belangstelling voor de natuur op gang.

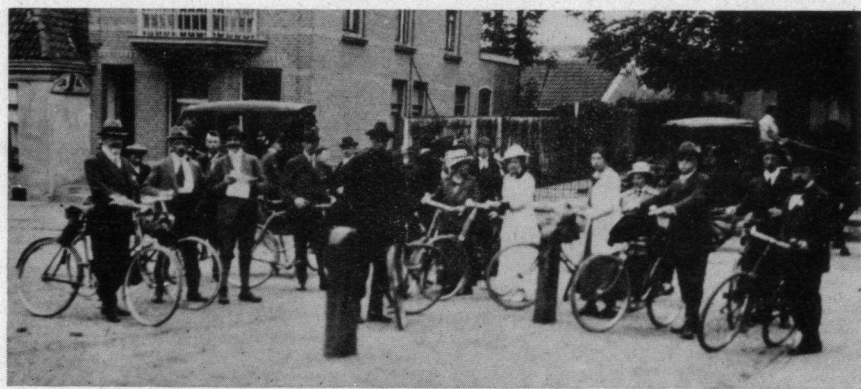
Zo bestond in Amsterdam een Bond tot Bestrijding van de Vogelmoord, voornamelijk agerend tegen het in de mode zijnde gebruik vogelveren e.d. voor de versiering van dameskleding te gebruiken. De ouderen onder ons zullen zich wellicht de niet alleen met struisvogelveren, doch ook met veren en koppen van onze reigersoorten, steltlopers en sterns (men sprak van de sterntjesmoord) opgesmukte hoedranden van onze moeders herinneren. Maar ook streed deze bond tegen de massale vangst van vogels voor de consumptie in binnen- en buitenland. Tegenwoordig maken we ons terecht bezorgd over de enorme vogelsterfte ten gevolge van cultuurmaatregelen, vergiftigingen en onjuiste jachtmethoden; maar vroeger wisten we met de vogels ook wel 'raad'. Al rond 1900 werd allerwege geklaagd over de wijd verbreide vangst van zangvogels voor wedstrijd-doeleinden (de vrouwtjes werden doodgedrukt), over de aanvoer van 3000

lijsters per dag op de markt te Leeuwarden (à 10 cent), over de uitvoer van anderhalf miljoen Kwartels uit Egypte naar Engeland en Italië, over de verhandeling op de markten in Italië van 400.000 vogels, waaronder 600 zwaluwen, op één dag. Ook viel toen reeds de sterke achteruitgang van verschillende vogelsoorten op, zoals de Nachtegaal, mezen, Koekoek, spechten, Roodborst, Goudvink, IJsvogel en Winterkoninkje. Ook van elders ter wereld kwamen alarmerende berichten binnen. Bijvoorbeeld over een zending van 400.000 kolibri's, 680.000 andere tropische vogels en 800.000 vogelhuidjes voor een handelaar in Londen; over ettelijke duizenden Bos- en Kerkuilen, spreeuwen en leeuweriken bij een handelaar in Leipzig; anderhalf miljoen vogels voor de tooi van dameshoeden in Venezuela; over het verdelgen van plevieren en de heilige Ibis in oases in de Sahara en in de Nijlvalkte.

Voor wat betreft deze roofbouw op de vogelwereld onderscheiden we ons maar weinig van de horden jagers in Noord Amerika, die in de 19e eeuw kans zagen om een bevolking van ettelijke miljoenen Trekduiven in enkele tientallen jaren tijds totaal te verdelgen. Tal van andere soorten hebben zich tot nu toe beter weten te handhaven. Het gevaar dreigt echter dat hetgeen zelfs eeuwen van onbegrip inzake de mogelijke uitroeiing van vogelsoorten niet konden bewerkstelligen ons in de komende luttele tientallen van jaren, gezien de exponentieel groeiende wereldbevolking maar àl te goed zal gelukken. Dit dank zij onze perfide verdelgingstechnieken, onze luxueuze wegenbouw, over-industrialisatie, verstedelijking, ontginningen en de vervuiling van water en lucht.

Weliswaar was die opkomende eerbied voor de levende natuur aanvankelijk sterk emotioneel getint. Vandaar dat, toen op 12 december 1898 in het gebouw Diligentia te Den Haag vanuit de genoemde Amsterdamse Bond de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels werd opgericht, het bestuur werd gevormd door negen dames en slechts drie heren. Zo werden anno 1900 op de ledenlijst 1479 namen vermeld, waaronder alleen al in Amsterdam 28 mannelijke leden en 112 vrouwelijke. Nog vele jaren daarna heeft de vereniging vrouwelijke hoofdbestuurleden en vrouwelijke ereleden gekend, maar het voeren van het dagelijks bestuur werd al spoedig 'männerwerk'. Tot in 1956 en in 1972, toen weer twee vrouwelijke bestuurleden werden benoemd.

Over een gebrek aan belangstelling had de vereniging aanvankelijk, nadat bij K.B. d.d. 13 maart 1899 de statuten en het huishoudelijk reglement waren goedgekeurd, met haar bijna 1500 leden geen klagen. Berekend op

Excursie naar Texel in 1917. Sommigen deden het zó ...

de totale bevolking van ons land betekende dit een ledendichtheid van 1 : 3500. Thans is de ledendichtheid van Vogelbescherming 1 : 1080 (en van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland 1 : 85).

Grote sprongen kon de vereniging met een contributie van f 1,— per jaar niet maken, doch door het rondzenden van grote aantallen brochures aan hoofden van scholen, aan de dagbladders, de Nederlandse Kinderbond, aan gemeentelijke, provinciale en landelijke overheden bereikte men een snelle verbreding van de vogelbeschermingsgedachte, al kwam die niet bepaald tot uiting in een verdere stijging van het aantal leden.

In ons land werd in het schaakspel, waarmede men de pogingen tot verbreding van de vogelbeschermingsgedachte zou kunnen vergelijken, al direct een goede zet gedaan door de afvaardiging van de toenmalige directeur van de Rotterdamse Diergaarde, de in 1850 geboren Johann Büttikofer, naar het eerste congres van de Oesterreichische Bund der Vogelfreunde te Aussig a.d. Elbe (met f 100,— voor reis- en verblijfkosten). Door dit congres werd de regeringen aanbevolen om een internationale wet tot bescherming van vogels te ontwerpen, een internationale regeling voor jachtwetten te bewerken en werd tevens gepoogd de kennis en de bescherming van vogels tot een verplicht leervak op de scholen te maken.

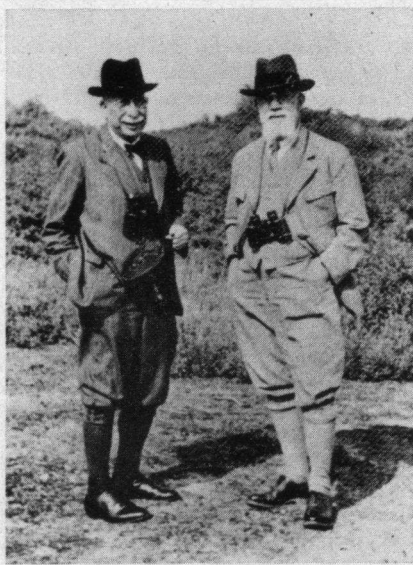
Voor de Nederlandse vogelbescherming was de rol van Büttikofer met deze afvaardiging allerminst uitgespeeld. In 1900 werd hij tot vice-voorzitter benoemd en als zodanig vertegenwoordigde hij ons land op het Internationaal Ornithologisch Congres en kort daarna het Internationaal Landbouwcongres, beide te Parijs. Hier werden vergaande resoluties aangenomen die van veel belang zouden worden bij het realiseren van een krachtige vogelbescherming. Veel van deze aanbevelingen zouden later worden teruggevonden in de Nieuwe Vogelwet van 1914. Ook de totstandkoming dáárvan was natuurlijk vooral Büttikofer's werk.

Men moet over al deze aanbevelingen vooral niet te licht denken. Voor ons is dit alles 'gesneden koek'. Maar 70 jaren geleden moest voor de verbreding van deze inzichten vaak hard worden gewerkt. In Frankrijk moest bijvoorbeeld veel tegenwerking worden overwonnen van de Parijse handelaren in vogelhuiden en veren voor dameschoeden, die een bloeiende industrie vertegenwoordigden, welke aan duizenden mannen, vrouwen en kinderen werk verschafte. In ons land werd met de beperkte middelen dapper dóórgevochten. Bij duizenden gingen regelmatig de brochures

... en anderen deden het zó

uit naar allerlei instanties. Er werd gestreefd naar opheffing van de talrijke vinkenbanen (voor kooivogels en consumptie), een aantal boeren bleek bereid om op hun land de vogelvangst niet toe te staan (een voorloper van onze Vrije Vogelreservaten), politiedienaren kregen van de vereniging een premie voor elke geconstateerde overtreding van de Vogelwet, welke werd gevolgd door een veroordeling en in Arnhem, Hilversum, Utrecht werden omstreeks 1902 (later ook in Groningen) afdelingen van de vereniging opgericht. Door enkele bestuursleden, waaronder Jac. P. Thijsse, werden overal voordrachten over vogelbescherming gehouden.

Jac. P. Thijsse (Dr. honoris causa in 1922) met zijn vriend en vaste excursiegenoot Alophe Burdet (r.). De laatste maakte voor hem talloze foto's en liet o.a. aan 'Vogelbescherming' twee series prachtige 6x6 zwart-wit stereo dia's na van broedende vogels. De kleinbeeldfotografie bestond toen nog niet. Deze series zijn in tact.

Foto: G. A. Brouwer

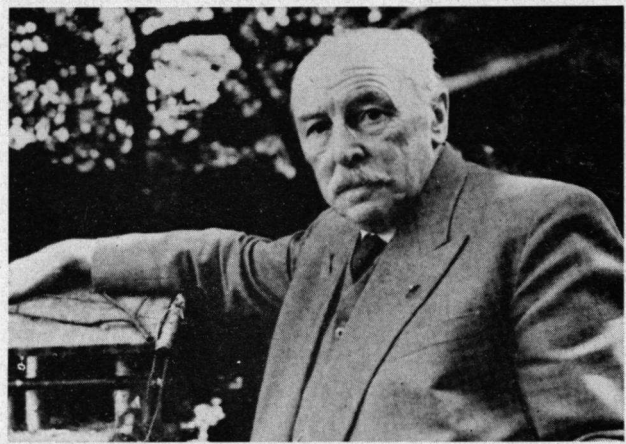
monumenten' en die daarnaast — te zamen met A. E. H. Swaen — in bovengenoemd jaar werd belast met het secretariaat van 'Vogelbescherming'. Ieder ingewijde in bestuurszaken weet, dat in een goed functionerende vereniging de voorzitter de alles peilende en bindende figuur, de 'diplomaat' is, doch dat de secretaris 'het werk' doet. Dit gold ook voor Drijver, vooral sinds 1924 toen hij na het vertrek van Büttikofer naar het buitenland en diens opvolging door Swaen als voorzitter, geheel in dienst trad van 'Vogelbescherming' en wel als bezoldigd secretaris-penningmeester. Tot 1954 zou hij voor de vereniging uiterst nuttig werk blijven doen. Aan de totstandkoming van een hele reeks beschermingsmaatregelen heeft hij een zéér actief aandeel gehad. Deze betroffen, naast de aanvaarding van de Jachtwet 1924 en de nog steeds geldende Vogelwet 1936, de bewaking van steeds meer broedterreinen, de organisatie van de wintervoeding van vogels, het plaatsen van rekken op vuurtorens ter bescherming van trekvogels en later de vervanging hiervan door de méér doeltreffende belichting van de bovenhelft van vuurtorens met sterke

Voor al de ouderen onder ons zal het goed doen, ook hier nog eens de naam van Jac. P. Thijsse genoemd te zien. Van de man die in woord en daad zó succesvol streed voor de natuurbescherming, de medestichter van 'Natuurmonumenten', de medestrijder voor de aankoop van het Naardermeer, schrijver van een aantal der bekende Verkade-albums, van de boeken 'Het Vogeljaar' en 'Het intieme leven der vogels' en van zo veel méér. Wiens naam ook voortleeft in de bekende Thijsse's Hof te Bloemendaal en in Thijsse's Fienweid, een stuk natuurterrein in de buurtschap Dijkmanshuizen op Texel. In 1914 doemde nog een andere naam op in de gelederen der bestuursleden. Ik doel hier op Jan Drijver, aanvankelijk jong post-beampte op Texel, die zich van erkend lijsterstrikker ('dat mocht toen nog') ontwikkelde tot een fervent vogelbescherming, die wegens zijn grote gaven op administratief en organisatorisch gebied werd benoemd tot secretaris van 'Natuur-

'lampen (reductie van het aantal vuurtorenslachtoffers tot gemiddeld 15 %). Het terugdringen van het aantal geheel of gedeeltelijk 'vogelvrije' vogelsoorten vorderde slechts geleidelijk. Soms werd een vogelsoort na het opnieuw vrijgeven van de vangst ervan, later voor de tweede maal tot de beschermde vogels gerekend.

Een belangrijke verbetering van de controle op de naleving der bepalingen van de Vogelwet 1936 leverde de gelijktijdig afgekondigde regeling Controleurs-Vogelwet. Deze maakt het vogelbeschermers mogelijk om — na afleggen van een eenvoudig examen — controlerend en desnoods verbaliserend op te treden.

Omstreeks 1924 verschenen de eerste teer- en olievelden op zee. Voor Drijver een gerede aanleiding om bij de regering aan te dringen op een verbod tot het lozen van olie binnen onze territoriale wateren. Ook internationaal werd naar een wettelijke regeling gestreefd, maar het zou tot 1954 duren voordat die op de Conventie van Londen tot stand zou komen en door 20 landen zou worden ondertekend (doch nog steeds niet geratificeerd).

Jan Drijver, vele jaren secretaris van 'Vogelbescherming' aan wie de vereniging zéér veel te danken heeft.
Foto: Aart Klein

Ook in andere opzichten werd de vogelbescherming reeds enkele jaren vóór de laatste wereldoorlog steeds meer een internationale zaak. Zo werkte de CIPO (Comité International pour la Protection — later Préservation—des Oiseaux) aan de herziening van de Conventie van Parijs van 1902 en werd in 1938 een Commissie voor de Vogelreservaten in Europa ingesteld. In ons land ontstond de eerste kritiek op de jaarlijkse massale vangst van trekvogels in België, Frankrijk en Italië. Na 1945 werd het werk, ondanks de zeer beperkte middelen en een belangrijk verlies aan leden door de oorlog, in ons land zo goed mogelijk voortgezet. Vooral door de voedselnood gedurende de laatste twee oorlogsjaren werden grote slachtingen onder de vogels aangericht. Zo werden bijvoorbeeld op het toenmalige natuurmonument De Beer en op de Schorren op Texel de eieren van Grote Sterns met manden - en emmersvol geraapt. Doch de bewaking van broedterreinen werd voortgezet en zelfs werden enkele vogelreservaten — ook voor het waterwild — gesticht.

Reeds spoedig ná de oorlog doemden nieuwe gevaren op, zoals die door het snel dichter wordende net van krachtleidingen over ons land, de wegenbouw, diverse cultuurmaatregelen en het steeds intensiever wordende gebruik van zware landbouwgiften.

Daarbij kwam dat de toenemende belangstelling van het publiek voor de vogels en de openlucht recreatie vooral in broed - en rustgebieden be-

zwaren gingen opleveren. In een aantal gevallen moesten beperkende bepalingen voor het bezoek worden vastgesteld.

Gelukkig nam ook de bezorgheid over die teruggang spoedig toe en dit leidde tot diverse maatregelen, zoals de instelling door het Departement van Sociale Zaken en Volksgezondheid van een Commissie ter bestudering van het toenemende gebruik van landbouwgiften (G. W. Harmsen), de vertegenwoordiging van ons land op het congres van de Union Internationale pour la Protection de la Nature (G. A. Brouwer en G. W. Harmsen) en in 1955 de stichting van het Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (M. F. Mörzer Bruyns). In Zwitserland zouden de bemoedigende resultaten met het Ooievaarsreservaat te Altreu a.d. Aare (gesticht in 1947) vele jaren later in ons land leiden tot de stichting van het Ooievaarsdorp 'Het Liesveld' — met annex een Roofvogel Revalidatie Centrum (1969). Het in 1954 in samenwerking met 'Natuurmonumenten', de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, het Dierenrampenfonds en de Politie Dierenbescherming gestichte Comité Wintervoeding Vogels leidde in strenge winters (1956, 1963) tot enorme voederacties voor de vogels, waaraan velen deelnamen. Dit alles moge cynische kritikasters hun vraag, of vogelbescherming eigenlijk nog wel zin heeft, schielijk doen inslikken.

Nam dus de belangstelling voor de vogels in al die jaren geleidelijk toe, helaas moet worden vastgesteld, dat het ledental van 'Vogelbescherming' hiermede geen gelijke tred hield. In 1912 had de — in 1899 met 1479 leden begonnen vereniging slechts 1500 leden. Tien jaar later, in 1922, waren er 3220 leden. Een verdubbeling van dit aantal vinden we pas in 1958 (met 6950 leden). Van 1958 tot eind 1959 steeg het aantal leden sterk tot ruim 10.000. De aanleiding tot deze spectaculaire groei moet worden gezocht in de belangrijk toenemende verontrusting van vogelvrienden in verband met de vele ingrijpende cultuurmaatregelen. Tevens zal deze zijn veroorzaakt door de toen gevoerde intensieve propaganda, waaraan mensen zoals Jan P. Strijbos, J. A. F. Portielje en G. K. C. van Tienhoven tijdens hun vele lezingen hun medewerking verleenden.

In de zestiger jaren ontstaat een geringe daling tot 9000 leden in 1962 en vervolgens weer een stijging tot 12.500 in 1973. Brengen we echter de snelle bevolkingstoename in rekening, dan vinden we in 1960 een leden-dichtheid van 1 : 937 en in 1973 van 1 : 1085. Anders gezegd: er is nog steeds sprake van een relatieve vermindering van het aantal leden — en dát in een periode, waarin de belangstelling niet alleen voor het natuurbehoud doch ook die voor de vogels met sprongen omhoog is gegaan. De oorzaken hiervan moeten zowel binnen als buiten de vereniging worden gezocht en ze zijn velerlei van aard. In de loop der jaren is het kantoor van 'Vogelbescherming' zes malen verhuisd, waarvan drie keer sedert 1955. De kantoorryuimten waren telkens te klein en de bezetting te beperkt. Maar ál te vaak moest onder hoogspanning worden gewerkt. Té veel taken moesten door te weinig mensen worden verricht. De ledenadministratie, het contact met de leden en de propaganda kwamen nogal eens in het gedrang. Ook de omschakeling van de ledenadministratie naar het computersysteem veroorzaakte een tijd lang grote moeilijkheden. Met de groei van het ledental boven de 10.000 is de vereniging haar stadium van het 'servet' ontgroeid, doch is ze in haar mogelijkheden — zowel financieel als wat het kader betreft — nog te klein voor het 'tafel-laken'. De conclusie ligt voor de hand, dat slechts een beduidende toename van het aantal leden — en niet in de eerste plaats een verhoging van de contributie — belangrijke verbeteringen zullen brengen in de mogelijkheden. Van een beter functioneren van de vereniging zal zeker

ook een stimulans uitgaan in verband met de ledenwerving.

En toch is met de opsomming van al deze factoren het totale beeld nog niet compleet. Want inmiddels zijn gelukkigerwijs in ons land een hele reeks regionale vogelwachten en vogelwerkgroepen ontstaan die een belangrijk deel concreet vogelbeschermingswerk ter hand hebben genomen. Binnen de nieuwe conceptie van 'vogelbescherming' wordt naar wegen gezocht om tot één grote landelijke organisatie te komen zonder dat zelfstandigheid, enthousiasme en plaatselijke activiteiten van de kleine regionale organisaties verloren gaan.

Niet alleen de onderlinge samenwerking van die lokale groeperingen doch ook hun samenwerking met de landelijke vereniging is onvoldoende gebleven. De versplintering heeft een nadelige invloed gehad op de vogelbescherming in ons land. Het is — om een voorbeeld te noemen — immers duidelijk, dat elke plaatselijk gevoerde actie méér effect zal kunnen sorteren als die méde uit naam van een landelijke organisatie geschiedt.

Intussen zijn de bakens verzet. De stoot hiertoe gaf een uitgebreide discussie over de snel veranderende inzichten tijdens de Algemene Ledenvergadering op 26 februari 1972, die zeer verhelderend en stimulerend heeft gewerkt, zowel bij de aanwezige leden als het bestuur. Met algemene stemmen werd een motie aangenomen die spoedig daarna heeft geleid tot de vaststelling van een discussienota over de uitgangspunten van het toekomstig beleid van Vogelbescherming.

Hierop voortbouwende heeft het bestuur ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de vereniging haar inzichten over de toekomstige ontwikkeling van de vogelbescherming in ons land vastgelegd in het Handvest Vogelbescherming onder het motto:

Ruimte voor de vogels'.

In het handvest wordt gesteld dat er een veelheid van taken bestaat voor al diegenen die zich met de 'natuur' bezighouden. Er dient naar te worden gestreefd dat aan al deze taken door de daarvoor meest geëigende instellingen voldoende aandacht zal worden besteed. Een aantal van deze taken zal door 'Vogelbescherming' zelf zeer nadrukkelijk worden gepraktiseerd.

Voor een gedetailleerde kennisname zij hier verwezen naar dit handvest. Het volvoeren van deze zeer uitgebreide reorganisatie van de vogelbescherming in ons land vergt tijd, vooral wegens het noodzakelijke veelzijdige overleg met en in de regionaal werkzame vogelwachten en vogelwerkgroepen. Bij dit overleg zal niet alleen een wederzijds vertrouwen vóórop moeten staan, doch ook het inzicht dat uitsluitend een meer intensieve samenwerking en — waar mogelijk — het realiseren van een samenwerkingsverband (bijvoorbeeld in de vorm van een federatieve opbouw) in de toekomst noodzakelijk zijn.

Men begrijpe goed, dat deze strijd, niet alleen om samenwerking maar ook om EENHEID gedurende een reeks van jaren de enige mogelijkheid zal bieden om aan de vogelbescherming in het dichtst bevolkte en in vele opzichten vogelrijkste land van Europa méér 'inhoud' te geven en nóg meer toonaangevend te doen worden in de ons omringende landen.